

Дендрофлора парку Національного наукового центру “Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова”

ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА ПОПОВА
МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ АРТЮХ

POPOVA E.N., ARTYUH N.N. (2015). **Dendroflora of the park in National Scientific Centre “V. Ye. Tairov Institute of Viticulture and Wine-making”**. *Chornomors'k. bot. z.*, **11** (1): 117-128. doi:10.14255/2308-9628/15.111/10.

Park's Dendroflora includes 115 species (101 kultigenofits, 14 spontanofits) and 9 decorative forms of plants from 77 genera and 40 families. This variety is higher than in the most of reserve parks dendroflora in the Odessa region. Leading families are *Rosaceae* (22,8 % of species), *Pinaceae*, *Aceraceae*, *Oleaceae*, *Vitaceae*, *Cupressaceae* (from 7.0 to 4,4 %), leading genera are *Acer* (7 species) and *Rosa* (6 species). Among the 12 life-forms (after I.G.Serebryakov) deciduous upright trees (52 species, 46,6 %) and shrubs (33 species, 28,9 %) are dominating. Though Circumboreal ranges are dominant (37,7 %), Asian (24,6 %) and North American (23,7 %) elements play significant role. 15 plant species included in the Red List of the International Union for Conservation of Nature. We propose to include the park in the natural reserve fund of the Odessa region in the category of "park-monument of landscape art of local significance."

Keywords: dendroflora analysis, the park, the National Scientific Centre “V. Ye. Tairov Institute of Viticulture and wine-making”, Odessa region

ПОПОВА О.М., АРТЮХ М.М. (2015). **Дендрофлора парку Національного наукового центру “Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова”**. *Чорноморськ. бот. ж.*, **11** (1): 117-128 . doi:10.14255/2308-9628/15.111/10.

Дендрофлора парку включає 115 видів (101 культигенофіт та 14 спонтанофітів) та 9 декоративних форм рослин з 77 родів та 40 родин, що перевищує показники дендрофлори переважної більшості парків – об'єктів природно-заповідного фонду Одеської області. Провідними родинами є *Rosaceae* (22,8 % видів), *Pinaceae*, *Aceraceae*, *Oleaceae*, *Vitaceae*, *Cupressaceae* (від 7,0 до 4,4 %), провідними родами – *Acer* (7 видів) та *Rosa* (6 видів). Серед 12 життєвих форм (за І.Г. Сereбряковим) переважають листопадні прямостоячі дерева (52 види, 46,6 %) і кущі (33 види, 28,9 %). При загальному домінуванні рослин з циркумбореальними ареалами (37,7 %) значна роль належить азійським (24,6 %), та північно-американським (23,7 %) елементам. 15 видів рослин внесено до Червоного списку Міжнародного Союзу охорони природи. Пропонується включити парк до складу природно-заповідного фонду Одеської області в категорії “парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення”.

Ключові слова: дендрофлора, аналіз, парк, національний науковий центр “Інститут виноградарства та виноробства ім. В.Є. Таїрова”, Одеська область

ПОПОВА Е.Н., АРТЮХ Н.Н. (2015). **Дендрофлора парка Национального научного центра “Институт виноградарства и виноделия им. В.Е. Таирова”**. *Черноморск. бот. ж.*, **11** (1): 117-128. doi:10.14255/2308-9628/15.111/10.

Дендрофлора парка включает 115 видов (101 культигенофит, 14 спонтанофитов) и 9 декоративных форм растений из 77 родов и 40 семейств, что превышает показатели дендрофлоры подавляющего большинства парков – объектов природно-заповедного фонда Одесской области. Ведущими семействами являются *Rosaceae* (22,8 % видов), *Pinaceae*, *Aceraceae*, *Oleaceae*, *Vitaceae*, *Cupressaceae* (от 7,0 до 4,4 %), ведущими

родами – *Acer* (7 видів) і *Rosa* (6 видів). Среди 12 жизненных форм (по И.Г. Серебрякову) преобладают листопадные прямостоящие деревья (52 вида, 46,6 %) и кустарники (33 вида, 28,9 %). При общем доминировании растений с циркумбореальными ареалами (37,7 %) значительная роль принадлежит азиатским (24,6 %) и северо-американским (23,7 %) элементам. 15 видов растений занесены в Красный список Международного Союза охраны природы. Предлагается включить парк в состав природно-заповедного фонда Одесской области в категории «парк-памятник садово-паркового искусства местного значения».

Ключевые слова: дендрофлора, анализ, парк, национальный научный центр “Институт виноградарства и виноделия им. В.Е. Таирова”, Одесская область

Парки в населенных пунктах на півдні України виконують значну фітокліматично-регулюючу, захисну, естетичну, а часто і освітньо-виховну, пізнавальну, історико-культурну роль. Для реалізації низки перелічених функцій необхідне знання видового складу деревних рослин, які є основою паркових зелених насаджень. Вивчення різноманітності деревних рослин, які зростають у жорстких кліматичних умовах безлісних просторів, дозволяє уточнити асортимент видів, рекомендованих для озеленення у відповідних кліматичних районах, особливо в умовах глобальних змін клімату.

У парках населених пунктів, як і у ботанічних садах та дендропарках, часто зберігається *ex situ* значна кількість видів рослин. Парки також виступають складовими елементами локальної екологічної мережі міст та селищ.

З іншого боку, зараз частка природно-заповідного фонду України є значно меншою, ніж у більшості країн Європи (відповідно 5,4 % та 15 % у середньому). Тому Законом України “Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року” ставиться завдання з розширення площі природно-заповідного фонду до 10 % площі країни у 2015 році та до 15 % – у 2020 році. Саме парки можуть бути одними з перспективних для включення до природно-заповідного фонду України об’єктів. Одним з таких парків на Одещині є парк Національного наукового центру “Інститут виноградарства та виноробства ім. В.Є. Таїрова”, який знаходиться поруч з м. Одеса, на узбережжі Сухого лиману, та займає площу біля 8 га.

Перша в Імператорській Росії науково-дослідна установа з вивчення культури винограду – “Станція російських виноградарів та виноробів” – була створена в Одесі у 1905 році. На узбережжі Сухого лиману біля Одеси вона з’явилась у 1909 р., коли на п’ятирічний ювілей станції та на 25-річчя діяльності її засновника В.Є. Таїрова вдова дійсного статського радника Н.Е. Духновська та підполковник артилерії О.М. Погорельський виділили у рівних частинах зі своїх суміжних хуторів 5 десятин (приблизно 5,5 га) для створення дослідного виноградника, підвалу та будівлі з необхідними службами. Офіційно на цих землях станція була відкрита лише у 1912 р., а почала працювати – у 1914 р. (через брак коштів). У 1931 р. вона була перетворена у Інститут виноградарства та виноробства, з 2003 р. це – Національний науковий центр.

Виразним свідченням розвитку Інституту виноградарства і виноробства було будівництво до 60-річчя станції у 1965 р. головного лабораторного корпусу та у 1986 р. – лабораторно-тепличного комплексу Центру клонової та фітосанітарної селекції винограду [KOVAL, MISHURENKO, HAVOVICH, 1965; SHERER, ZELENIANSKAIA, 2013]. З введенням в експлуатацію цих будівель і пов’язані періоди інтенсивного озеленення прилеглої до них території.

У 1961–1965 роках озелененням території навколо Інституту ім. В.Є. Таїрова займався агроном з озеленення А.С. Бонєцький, який прийшов на цю посаду за пропозицією тодішнього директора Інституту М.М. Ковалю, з Одеського горзелентресту, з метою здійснення наукових досліджень щодо використання різних сортів винограду для вертикального ландшафтного озеленення. (Пізніше

А.С. Бонецький протягом 30 років очолював Ботанічний сад Одеського університету імені І.І. Мечникова.) За його спогадами, голубі ялини, висаджені перед головним корпусом, були привезені з Підмосков'я, а інший посадковий матеріал мав місцеве походження – з одеського горзелентресту.

У 1987–1991 рр. значна частина саджанців була надана Ботанічним садом ОНУ ім. І.І. Мечникова, в основному для озеленення території навколо лабораторно-тепличного комплексу. За цей період, як свідчать матеріали, що збереглися, для створення дендрарію при інституті ім. В.Є. Таїрова ботанічним садом було передано 299 саджанців 35 видів рослин.

Парк закладений частково у регулярному, частково у ландшафтному стилі. Тут присутні солітери, деревні групи, лінійні насадження (алеї), живоплоти, бордюри, наявне вертикальне озеленення тощо.

У різні роки характер догляду за парком змінювався: були періоди, коли на це виділялися спеціальні кошти, коли догляд здійснювали різні фахівці інституту на громадських засадах, також спостерігалися часи, коли догляд майже не здійснювався. Зараз адміністрація ННЦ опікується парком та сприяє підтриманню та збільшенню його різноманіття. У літературних джерелах інформація про створення та розвиток дендропарку, склад його дендрофлори не знайдена. Тому метою даної роботи було встановлення цінності деревних насаджень парку ННЦ "Інститут виноградарства та виноробства ім.В.Є.Таїрова" як перспективного об'єкту природно-заповідного фонду. Завданнями досліджень були: ідентифікувати видовий склад рослин дендрарію; виявити рослини, що цілеспрямовано культивуються та такі, що зростають спонтанно; провести систематичний, географічний, соціологічний аналіз дендрофлори; виявити декоративні форми рослин та найкрупніші дерева.

Місце та методика досліджень

За геоботанічним районуванням України узбережжя Сухого лиману відноситься до Одеського округу злакових та полиново-злакових степів, засолених луків, солончаків і рослинності карбонатних відслонень, що входить до складу Чорноморсько-Азовської степової підпровінції Понтичної степової провінції Степової підобласті (зони) Євразійської степової області [NATSIONALNYI ..., 2009].

Ґрунтовий покрив території представлений чорноземами південними слабогумусованими слабозмитими піщано-важкосуглинковими на лесових породах [KARTA ..., 1969].

Клімат району посушливий, з нестійкою зимою та жарким літом, недостатніми опадами. За агрокліматичним районуванням України, територія відноситься до суворо посушливої агрокліматичної зони з гідротермічним коефіцієнтом 0,5–0,7, сумою активних температур 3000–3700°C, кількістю опадів за рік 415 мм, за теплий період року – 200–280 мм, тривалістю періоду активної вегетації рослин 175–190 днів, тривалістю безморозного періоду на поверхні ґрунту 155–210 днів. Запаси продуктивної вологи у метровому шарі ґрунту на початку вегетації становлять 110–160 мм, наприкінці вегетації — 50–90 мм. При цьому повторюваність атмосферної помірної посухи становить 44–55 днів на рік, суворої – 20–40 днів, також спостерігаються суховії у кількості 1–20 днів за рік [NATSIONALNYI ..., 2009].

Виявлення видового складу деревних рослин проводили протягом 2010–2014 рр. Обсяг дендрофлори розглядали у традиційному розумінні [DEREVJA I KUSTARNIKI SSSR, 1949–1962; КОКНО, 2001]. Визначення живого та гербарного матеріалу здійснювали за відповідною літературою [NEGRUL, 1946; DEREVIA... SSSR, 1949–1962; FLORA ..., 1996–2004; DIDUKH, BORATYNSKYI, 2002]. Латинські назви рослин наведені за чеклістом [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999], за відсутності у цьому зведенні – за М.А. Кохном [КОКНО, 2001], українські назви – за Визначником [DOBRONCHAEVA, KOTOV, PROKUDIN

et al., 1987] та М.А. Кохном [КОКНО, 2001]. Обсяг родин розглядали за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Життєві форми визначали за власними спостереженнями з використанням класифікації І.Г.Серебрякова [SEREBRIAKOV, 1962]. Географічний аналіз проведено на основі флористичного районування Земної кулі А.Л.Тахтаджяна [ТАКHTADZHIAN, 1978]. Найстаріші дерева визначали за непрямим показником — найбільшим діаметром стовбура на рівні грудей. Для встановлення охоронного статусу видів рослин було використано електронну базу даних Червоного списку МСОП версії 2012 року [THE IUCN RED LIST..., 2012].

Результати досліджень

На території парку виявлено 115 видів рослин (перелік наведено у табл. 1), які відносяться до 77 родів та 40 родин. Це більше, ніж у дев'яти з десяти парків-пам'яток садово-паркового мистецтва м. Одеси [POPOVA, KUZNETSOV, OSADCHA, 2007] та переважної більшості заповідних парків Одеської області [POPOVA, STOPOVSKII, 2005]. Слід зазначити, що 10 видів з наведеного списку відсутні у чеклисті судинних рослин України (табл.1) [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. У цій таблиці також показані види, кількість екземплярів яких становить від 1 до 4, наводиться наявність формування квітів та плодів та вказується приналежність виду до спонтанної та (або) культивованої фракції дендрофлори.

Таблиця 1

Видовий склад дендрофлори парку ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є.Таїрова»

Table 1

Species composition of dendroflora in the park of NSC " V.Ye. Tairov Institute of Viticulture and Wine-making"

Вид	Утворення генеративних органів ³	Фракція ⁴
1	2	3
<u>Acer campestre L. – клен польовий¹</u>	Кв., пл.	К
Acer negundo L. – клен ясенolistий	Кв., пл.	К,С
Acer platanoides L. – клен звичайний	Кв., пл.	К
Acer pseudoplatanus L. – клен явір	Кв., пл.	К
<u>Acer rubrum L. – клен червоний</u>	Кв., пл.	К
<u>Acer saccharinum L. – клен сахаристий</u>	Кв., пл.	К
Acer tataricum L. – клен татарський	Кв., пл.	К
Aesculus hippocastanum L. – гіркокаштан звичайний	Кв., пл.	К
Ailanthus altissima (Mill.) Swingle – айлант найвищий	Кв., пл.	К,С
Albizia julibrissin Durazz. – альбіція ленкоранська	Кв., пл.	К,С
Armeniaca vulgaris Lam. – абрикос звичайний	Кв., пл.	К
<u>Betula pendula Roth – береза повисла</u>	Кв., пл.	К
Broussonetia papyrifera (L.) Vent. – брусонетія паперова	Кв., пл.	К,С
<u>Buddleja alternifolia Maxim. – будлея черволиста²</u>	Кв., пл.	К
Buxus sempervirens L. – самшит вічнозелений	Кв.	К
Campsis radicans (L.) Seem – кампіс повзучий	Кв., пл.	К
Caragana arborescens Lam. – карагана дерев'яниста	Кв., пл.	К

Продовження табл. 1		
1	2	3
<u>Carpinus betulus L. – граб звичайний</u>	Кв., пл.	К
Catalpa bignonioides Walter – катальпа бігніонієвидна	Кв., пл.	К
<u>Cedrus atlantica (Endl.) Carrière – кедр атласький</u>	Кв., пл.*	К
<u>Celtis occidentalis L. – каркас західний</u>	Кв., пл.	С
Cerasus avium (L.) Moench – черешня	Кв., пл.	К
<u>Cerasus mahaleb (L.) Mill. – вишня магалебська</u>	-	С
Cerasus vulgaris Mill. – вишня звичайна	Кв., пл.	К
Cercis siliquastrum L. – церцис європейський	Кв., пл.	К
<u>Chaenomeles japonica (Thunb.) Lindl. – хеномелес японський</u>	Кв., пл.	К
<u>Cornus mas L. – дерен звичайний</u>	Кв., пл.	К
Corylus colurna L. – ліщина ведмежа	Кв., пл.	К
Cotinus coggygria Scop. – скумпія звичайна	Кв., пл.	К
Cotoneaster lucidus Schlecht. – кизильник блискучий ²	Кв., пл.	К
Crataegus azarella Griseb. – глід азарелла	Кв., пл.	С
Crataegus leiomonogyna Klokov – глід гладенький	Кв., пл.	С
<u>Crataegus mollis (Torr. et Gray) Scheele – глід м'який²</u>	Кв., пл.	К
Crataegus monogyna Jacq. – глід одноприймочковий	Кв., пл.	С
<u>Cupressus arizonica Greene – кипарис аризонський</u>	Кв., пл.*	К
<u>Cydonia oblonga Mill. – айва довгаста</u>	Кв., пл.	К
Elaeagnus angustifolia L. – маслинка вузьколиста	Кв., пл.	С
Euonymus fortunei (Turcz.) Hand.-Mazz. – бруслина Форчуна ²	-	К
<u>Fagus sylvatica L. – бук лісовий</u>	Кв., пл.	К
<u>Forsythia suspensa (Thunb.) Vahl. – форзиція поникла</u>	Кв.	К
Forsytia viridissima Lindl. – форзиція найзеленіша	Кв.	К
Fraxinus angustifolia Vahl. – ясен вузьколистий	Кв., пл.	К
Fraxinus excelsior L. – ясен звичайний	Кв., пл.	К
Fraxinus lanceolata Borkh. – ясен ланцетний	Кв., пл.	К
Gleditsia triacanthos L. – гледичія звичайна	Кв., пл.	К,С
Hibiscus siriacus L. – гібіск сирійський	Кв., пл.	К
Juglans regia L. – горіх грецький	Кв., пл.	К,С
Juniperus sabina L. – яловець казацький	Кв., пл.*	К
<u>Juniperus virginiana L. – яловець віргінський</u>	Кв., пл.*	К
Koelreuteria paniculata Laxm. – кельрейтерія волотиста	Кв., пл.	К
Lavandula angustifolia Mill. – лаванда вузьколиста	Кв., пл.	К
Ligustrum vulgare L. – бірючина звичайна	Кв., пл.	К,С
<u>Lonicera fragrantissima Lindl. et Paxt. – жимолость запашна²</u>	Кв.	К
Lonicera tatarica L. – жимолость татарська	Кв., пл.	К
Lycium barbatum L. – повій звичайний	Кв., пл.	С

Продовження табл. 1		
1	2	3
<u>Maclura pomifera (Raf.) C.K.Schneid. – маклюра яблуконосна</u>	Кв., пл.	К
<u>Mahonia aquifolium (Pursh) Nutt. – магонія падуболиста</u>	Кв., пл.	К
<u>Malus domestica Borkh. – яблуня домашня</u>	Кв., пл.	К
<u>Mespilus germanica L. – мушмула германська</u>	Кв., пл.	К
<u>Morus alba L. – шовковиця біла</u>	Кв., пл.	К, С
<u>Padus serotina (Ehrh.) Ag. – черемха пізня</u>	Кв., пл.	К
<u>Paeonia suffruticosa Andrews – півонія деревовидна</u>	Кв., пл.	К
<u>Parthenocyssus tricuspidata (Siebold & Zucc.) Planch. – дикий виноград трикінцевий</u>	-	К
<u>Parthenocysus inserta (A.Kern.) Frisch – дикий виноград чіпкий</u>	Кв., пл.	К, С
<u>Paulownia tomentosa (Thunb.) Steud. – павловнія повстиста</u>	Кв., пл.	К
<u>Philadelphus grandiflorus Willd. – садовий жасмин великоквітковий²</u>	Кв., пл.	К
<u>Philadelphus hirsutus Nutt. – садовий жасмин шерстистий²</u>	Кв., пл.	К
<u>Philadelphus pubescens Loisel. – садовий жасмин пухнастий</u>	Кв., пл.	К
<u>Picea abies (L.) H.Karst. – ялина звичайна</u>	Кв., пл.*	К
<u>Picea glauca (Moench) Voss – ялина сиза</u>	Кв., пл.*	К
<u>Picea pungens Engelm. – ялина колоча</u>	Кв., пл.*	К
<u>Pinus nigra J.F.Arnold – сосна чорна</u>	Кв., пл.*	К
<u>Pinus pallasiana D.Don – сосна палласова</u>	Кв., пл.*	К
<u>Pinus sylvestris L. – сосна звичайна</u>	Кв., пл.*	К
<u>Platanus occidentalis L. – платан західний</u>	Кв., пл.	К
<u>Platycladus orientalis (L.) Franco – широкогілочник східний</u>	Кв., пл.*	К
<u>Populus alba L. – тополя біла</u>	Кв., пл.	К
<u>Populus italica (Du Roi) Moench – тополя італійська</u>	Кв., пл.	К
<u>Prunus divaricata Ledeb. – алича</u>	Кв., пл.	С
<u>Pseudotsuga menziesii (Mirbel) Franco – псевдотсуга мензисова</u>	Кв., пл.*	К
<u>Pyrus communis L. – груша звичайна</u>	Кв., пл.	К
<u>Quercus robur L. – дуб звичайний</u>	Кв., пл.	К
<u>Rhamnus cathartica L. – жостір проносний</u>	-	С
<u>Rhodotypos kerrioides Sieb. ex Zucc. – розовик керієвидний²</u>	Кв., пл.	К
<u>Robinia pseudoacacia L. – робінія псевдоакація</u>	Кв., пл.	К
<u>Rosa canina L. – шипшина собача</u>	Кв., пл.	С
<u>Rosa centifolia L. – шипшина смолиста</u>	Кв.	К
<u>Rosa chinensis Jacq. – роза китайська</u>	Кв., пл.	К
<u>Rosa corymbifera Borkh. – шипшина щитконосна</u>	Кв., пл.	С
<u>Rosa rubiginosa L. – шипшина іржасто-червона</u>	Кв., пл.	С
<u>Rosa turbinata Aiton – роза дзиговидна</u>	Кв., пл.	К
<u>Rubus caesius L. – ожина сиза</u>	-	С

Продовження табл. 1		
1	2	3
<u>Salix babylonica L. – верба вавилонська</u>	-	К
<u>Santolina chamaecyparissus L. – сантоліна кипарисовидна</u>	Кв., пл.	К
<i>Sophora japonica L. – софора японська</i>	Кв., пл.	К
<u>Sorbus aucuparia L. – горобина звичайна</u>	Кв., пл.	К
<u>Spiraea trichocarpa Nakai – таволга опушеноплода²</u>	Кв., пл.	К
<i>Spiraea x vanhouttei (Briot) Zabel – таволга Вангуттова</i>	Кв., пл.	К
<i>Swida australis (C.A.Mey.) Pojark. ex Grossh. – свидина південна</i>	Кв., пл.	К
<i>Symphoricarpos albus (L.) S.F.Blake – сніжногідник білий</i>	Кв., пл.	К
<i>Syringa vulgaris L. – бузок звичайний</i>	Кв., пл.	К
<i>Thuja occidentalis L. – туя західна</i>	Кв., пл.*	К
<u>Tilia begoniifolia Steven – липа кавказька</u>	Кв., пл.	К
<i>Tilia cordata Mill. – липа серцелиста</i>	Кв., пл.	К
<u>Tilia europaea L. – липа європейська</u>	Кв., пл.	К
<i>Ulmus laevis Pall. – в'яз гладкий</i>	Кв., пл.	К
<i>Ulmus minor Mill. – в'яз малий</i>	Кв., пл.	К,С
<i>Ulmus suberosa Moench – в'яз корковий</i>	Кв., пл.	С
<i>Vinca minor L. – барвінок малий</i>	-	К
<i>Vitis amurensis Rupr. – виноград амурський</i>	-	К,С
<i>Vitis aestivalis Michx. – виноград літній²</i>	-	К,С
<i>Vitis riparia Michx. – виноград прибережний</i>	Цв., пл.	К,С
<i>Vitis vinifera L. – виноград справжній</i>	Кв., пл.	К,С
<i>Wisteria chinensis (Sims) Sweet – вістерія китайська</i>	Кв., пл.	К
<i>Yucca smalliana Fernald – юкка Смолла</i>	Цв.	К

Примітка. ¹ Підкреслено назви видів, представлених у кількості екземплярів від 1 до 4.

² види, відсутні у чеклісті судинних рослин України [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999].

³ для голонасінних рослин, які позначені зірочкою (*), Кв. означає розповсюдження пилку, пл. - утворення насіння.

⁴ К – культивована рослина, С – така, що зростає спонтанно.

При обстеженні парку зафіксовано, що 33 види представлені малим числом екземплярів (менше 5). З метою підтримання біорізноманіття парку на ці види слід звернути особливу увагу.

Повний цикл розвитку з утворенням квітів та плодів проходять 106 видів. Шість видів цвітуть, але не утворюють плодів, у 9 видів плоди не зафіксовані, в основному через прегенеративний стан (табл.1).

Спонтанно (тобто не є спеціально посадженими) у парку зростають рослини 28 видів (24,3%), з них половина є представниками природної флори узбережжя Сухого лиману, а половина — результатом самовідновлення рослин, що культивуються. Природне походження мають *Celtis occidentalis*, *Cerasus mahaleb*, *Crataegus azarella*, *C. leiomonogyna*, *C. monogyna*, *Elaeagnus angustifolia*, *Lycium barbatum*, *Prunus divaricata*, *Rhamnus cathartica*, *Rosa canina*, *R. corymbifera*, *R. rubiginosa*, *Rubus caesius*, *Ulmus suberosa*. Насінневе самовідновлення зафіксовано для *Acer negundo*, *Ailanthus altissima*, *Albizia julibrissin*, *Broussonetia papyrifera*, *Gleditsia*

triacanthos, *Juglans regia*, *Ligustrum vulgare*, *Morus alba*, *Parthenocysus inserta*, *Ulmus minor*, *Vitis amurensis*, *V. aestivalis*, *V. riparia*, *V. vinifera*.

У парку виявлені такі декоративні форми рослин [за: KOLESNIKOV, 1974]: *Acer platanoides* f. *globosa* Nichols., *Euonymus fortunei* 'Emerald Gaety', *Morus alba* f. *globosa* hort., *M. alba* f. *pendula* Dipp., *M. alba* f. *pyramidalis* Ser., *Picea pungens* f. *glauca* Reg., *Platycladus orientalis* f. *compacta* Beissn., *Prunus divaricata* f. *atropurpurea* Jaeg., *Sophora japonica* f. *pendula* Zbl.

Систематичний аналіз дендрофлори парку свідчить, що найбагатшою за видовим складом є родина *Rosaceae* (27 видів, 23,5 %), інші провідні родини містять значно менше видів: *Pinaceae* – 8 (7,0 %), *Aceraceae* та *Oleaceae* – по 7 (6,1 %), *Vitaceae* – 6 (5,2 %), *Cupressaceae* – 5 (4,3 %). Двадцять одна родина включає по 1 виду. Провідними родами є *Acer* (7 видів) та *Rosa* (6 видів).

Враховуючи класифікацію життєвих форм І.С.Серебрякова [SEREBRIAKOV, 1962], у парку ми виявили 12 життєвих форм деревних та напівдеревних рослин (табл.2).

Таблиця 2

Спектр життєвих форм дендрофлори парку ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова»

Table 2

Spectrum of the living forms of dendroflora in the park of NSC “V.Ye. Tairov Institute of Viticulture and Wine-making”

Життєва форма	Кількість видів	Частка, %
Деревні рослини	114	99,1
Дерева	64	55,7
- одноствбурні вічнозелені	11	9,6
- одно- або багатоствбурні вічнозелені	1	0,9
- одноствбурні листопадні	47	40,9
- одно- або багатоствбурні листопадні	5	4,3
Кущі	47	40,9
- прямостоячі вічнозелені	2	1,7
- прямостоячі листопадні	34	29,6
- прямостоячі напіввічнозелені	1	0,9
- ліаноїдні листопадні	8	7,0
- сланкі вічнозелені	2	1,7
Кущики	3	2,6
- прямостоячі вічнозелені	2	1,7
- розеткові вічнозелені	1	0,9
Напівдеревні рослини	1	0,9
- напівкущик ліаноїдний вічнозелений	1	0,9
Всього	115	100,0

Серед всіх перерахованих життєвих форм найчисленними є прямостоячі одноствбурні листопадні дерева та прямостоячі листопадні кущі. Серед груп життєвих форм домінують деревні рослини (99,1 %), серед них переважають дерева, яких у 1,4 рази більше, ніж кущів. За тривалістю життєдіяльності листя переважають листопадні

види (81,7 %), вічнозелені рослини представлені 19 видами (16,5 %). Більшість рослин є прямостоячими (103 види, 89,6 %).

Географічний аналіз свідчить про значне переважання інтродукованих видів (табл. 3). У природних ценозах в Україні зростає лише 40 видів (34,8 %), тобто інтродуковані рослини становлять 65,2 %, що майже відповідає цифрам, наведеним загалом для дендрофлори 11 південних міст України (70 %) [КОКННО, KUZNETSOV, DOROSHENKO et al., 1983]. Серед іноземних видів переважають (майже у рівних частках) азійські та американські, середземноморських майже вдвічі менше.

Таблиця 3

Географічний спектр дендрофлори парку ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є.Таїрова»

Table 3

Geographical spectrum of park dendroflora in NSC " V.Ye. Tairov Institute of Viticulture and Wine-making"

Ареали та групи ареалів	Вся дендрофлора		Спонтанофіти					
			Загалом		Природного походження		Культигенного походження	
	Кількість видів	Частка, %	Кількість видів	Частка, %	Кількість видів	Частка, %	Кількість видів	Частка, %
Циркумбореальна група	43	37,4	14	50,0	12	85,7	4	28,6
Циркумбореальний	22	19,1	5	17,9	5	35,7	2	14,3
Середземноморсько-циркумбореальний	12	10,4	5	17,9	3	21,4	2	14,3
Ірано-турансько-циркумбореальний	4	3,5	1	3,4	1	7,1	0	0
Середземноморсько-ірано-турансько - циркумбореальний	5	4,3	3	10,7	3	24	0	0
Азійська група	28	24,3	6	21,4	0	0	6	42,9
Східноазійський	13	11,3	3	10,7	0	0	3	21,4
Ірано-туранський	9	7,8	0	0	0	0	0	0
Азійський	6	5,2	3	10,7	0	0	3	21,4
Північноамериканська група	27	23,5	6	21,4	1	7,1	5	35,7
Атлантично-північно-американський	22	19,1	6	21,4	1	7,1	5	35,7
Скелястих гір	2	1,7	0	0	0	0	0	0
Північно-американський	1	0,9	0	0	0	0	0	0
Мадреанський	2	1,7	0	0	0	0	0	0
Середземноморська група	12	10,4	2	7,1	2	13,3	0	0
Середземноморський	10	8,7	0	0	0	0	0	0
Середземноморсько-ірано-туранський	2	1,7	2	7,1	2	13,3	0	0
Не встановлено	5	4,3	1	3,4	0	0	1	7,1
Всього видів у фракції	115	100,0	28	100,0	14	100,0	14	100,0

Звичайно у парках особливу увагу привертають найстаріші дерева. У парку ННЦ "ІВіВ ім. В.Є. Таїрова" зростає 15 порід, діаметр стовбура окремих представників яких

досягає розмірів більше ніж 30 см (табл. 4). Для деяких особливо цінних видів у таблиці наведено і менші граничні значення діаметру стовбура.

З табл. 4 видно, що найбільший діаметр у парку Інституту мають екземпляри *Fraxinus excelsior* (59 см), *Quercus robur* (58 см) та *Platanus occidentalis* (57 см).

Також при культивуванні видів фахівців завжди цікавить питання приживлюваності видів. Ми виявили, що з тих 35 видів дерев та кущів, які, за архівними матеріалами, були висаджені у парку в 1987–1991 рр., тут зберігся лише 21 вид (60 %).

Таблиця 4

Діаметр стовбура найбільших екземплярів деяких деревних порід у парку ННЦ “Інститут виноградарства та виноробства ім. В.Є.Таїрова”

Table 4

Diameter of the trunk of some largest instances of woody tree species in the park of NSC " V.Ye. Tairov Institute of Viticulture and Wine-making"

Вид	Діаметр стовбура, см	Вид	Діаметр стовбура, см
<i>Acer platanoides</i>	39	<i>Maclura aurantiaca</i>	40
<i>Acer pseudoplatanus</i>	35	<i>Morus alba</i>	49
<i>Aesculus hippocastanum</i>	52	<i>Pinus austriaca</i>	48
<i>Ailanthus altissima</i>	35	<i>Pinus sylvestris</i>	25
<i>Cedrus atlantica</i>	52	<i>Platanus occidentalis</i>	57
<i>Corylus colurna</i>	52	<i>Populus alba</i>	54
<i>Cupressus arizonica</i>	35	<i>Pseudotsuga menziesii</i>	28
<i>Fagus sylvatica</i>	24	<i>Quercus robur</i>	58
<i>Fraxinus excelsior</i>	59	<i>Sophora japonica</i>	52
<i>Juniperus virginiana</i>	25		

Созологічний аналіз показав, що рослин, занесених до Червоної книги України, у парку немає. Але тут зростають 15 видів, включених до Червоного списку Міжнародного Союзу охорони природи [THE IUCN RED LIST..., 2012]: два з них перебувають під загрозою зникнення у світовому масштабі (EN: *Armeniaca vulgaris*, *Cedrus atlantica*), два є близькими до загрозового стану (NT: *Aesculus hippocastanum*, *Platycladus orientalis*) та 11 видів потребують уваги (LC: *Cupressus arizonica*, *Juniperus sabina*, *J. virginiana*, *Lavandula angustifolia*, *Picea abies*, *P. glauca*, *P. pungens*, *Pinus nigra*, *Pseudotsuga menziesii*, *Thuja occidentalis*, *Vitis vinifera*).

Висновки

У 2014 р. у парку ННЦ “Інститут виноградарства та виноробства імені В.Є.Таїрова” налічувалось 115 видів та 9 декоративних форм рослин з 77 родів та 40 родин, що перевищує показники дендрофлори переважної більшості парків–об’єктів природно-заповідного фонду Одеської області.

Цілеспрямовано посадженими у парку є рослини 101 виду, з них у 14 видів відбувається інтенсивне насіннєве самовідновлення; 14 видів дендрофлори мають природне походження.

Провідними родинами у дендрофлорі парку є *Rosaceae* (22,8 % видів), *Pinaceae*, *Aceraceae*, *Oleaceae*, *Vitaceae*, *Cupressaceae* (від 7,0 до 4,4 %), провідними родами – *Acer* (7 видів) та *Rosa* (6 видів).

Серед 12 життєвих форм переважають листопадні прямостоячі дерева (52 види, 46,6 %) і кущі (33 види, 28,9 %). Вічнозелені рослини об'єднують 20 видів (17,5 %), серед них голонасінних – 13 видів (11,4 %).

При загальному домінуванні рослин циркумбореального походження (37,7 %) значна роль належить азійським (24,6 %) та північно-американським (23,7 %) елементам. При цьому серед спонтанофітів природного походження цілком закономірно переважають циркумбореальні види (85,7 %), а серед рослин, що добре самовідновлюються, домінують азійські (42,9 %) та північно-американські (35,7 %) рослини.

Значне видове, біоморфологічне, географічне різноманіття дендрофлори, присутність відносно старих дерев, рослин з Червоного списку Міжнародного Союзу охорони природи, тісний зв'язок з історичним розвитком ННЦ "Інститут виноградарства та виноробства імені В.Є. Таїрова", який є найстарішою установою відповідного профілю в Україні та у масштабах всієї колишньої Російської Імперії, обумовлює доцільність включення парку до складу природно-заповідного фонду Одеської області та України з наданням йому категорії парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення.

References

- DEREVIA I KUSTARNIKI SSSR (1949-1962). Izdatelstvo AN SSSR. 1-6. [ДЕРЕВЬЯ И КУСТАРНИКИ СССР (1949-1962). М. - Л., Изд-во АН СССР, 1-6]
- DIDUKH YA.P., BORATYNSKYI A. (2002). *Ukr. botan. zhurn.*, 59 (1): 5-8. [ДІДУХ Я.П., БОРАТИНСЬКИЙ А. (2002). Рід *Celtis* L. (*Ulmaceae*) у флорі України. *Укр. ботан. журн.*, 59 (1): 5-8]
- DOBRUCHAEVA D.N., KOTOV M.I., PROKUDIN YU.N. et al. (1987). *Opredelitel vyssykh rastenii Ukrainy*. Kiev: Naukova dumka: 548 p [ДОБРОЧАЕВА Д.Н., КОТОВ М.И., ПРОКУДИН Ю.Н. и др. (1987). *Определитель высших растений Украины*. Киев: Наук. думка: 548 с.]
- FLORA VOSTOCHNOI EVROPY (1996-2004). 9-11. S.-Peterburg. [ФЛОРА ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ (1996-2004). 9-11. - С.-Петербург]
- KARTA gruntiv Ukrainsoi PSP, 1969; M 1: 200000 [КАРТА ґрунтів Української РСР, 1969; М 1:200000].
- KOKHNO M.A. (2001). *Katalog dendroflory Ukrainy*. K., Phitosotsiotsentr: 72 p. [КОХНО М.А. (2001). *Каталог дендрофлори України*. К., Фітосоціоцентр: 72 с.]
- KOKHNO M.A., KUZNETSOV S.I., DOROSHENKO O.K. et al. (1983). *Ukr. botan. zhurn.*, 40 (5): 14-15. [КОХНО М.А., КУЗНЕЦОВ С.И., ДОРОШЕНКО О.К., ЧУПРИНА П.Я., ПАСІЧНИЙ А.О. (1983). *Дендрофлора міст півдня України*. *Укр. ботан. журн.*, 40 (5):14-15]
- KOLESNIKOV A.I. (1974). *Delorativnaia dendrologia*. M., Lesnaia promyshlennost: 745. [КОЛЕСНИКОВ А.И. (1974). *Декоративная дендрология*. М., Лесная промышленность: 745]
- KOVAL M.M., MISHURENKO A.H., NAVOVICH V.I. (1965). *Visnyk silskohospodarskoï nauky*, 4: 103-110. [КОВАЛЬ М.М., МІШУРЕНКО А.Г., ГАБОВИЧ В.И. (1965). *Основні результати діяльності Українського науково-дослідного інституту виноградарства і виноробства ім. В.Є.Таїрова*. *Вісник сільськогосподарської науки*, 4: 103-110]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). *Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist*. Kiev: 346 p.
- NATSIONALNYI atlas Ukrainy (2009). Kyiv, DNVP "Kartografiia": 440 p. [НАЦІОНАЛЬНИЙ атлас України (2009). Київ: ДНВП «Картографія»: 440 с.]
- NEGRUL A.M. (1946). *Anpelografia SSSR*, 1. M., Pishchepromisdat: 45-132. [НЕГРУЛЬ А.М. (1946). *Семейство Vitaceae Lindley (Ampelidae Kunth.) (очерк семейства виноградных и его главных видов с их краткой хозяйственной характеристикой)*. *Ампелография СССР*, 1. М.: Пищепромиздат: 45-132]
- POPOVA E.N., KUZNETSOV V.O., OSADCHA L.P. (2007). *Naukovi zapyski pryrodnychogo muzeiu*. Lviv. 22: 145-156. [ПОПОВА О.М., КУЗНЕЦОВ В.О. ОСАДЧА Л.П. (2007). *Дендрофлора парків-пам'яток садово-паркового мистецтва міста Одеси*. *Наукові записки Державного природничого музею*. Львів. 22: 145-156]
- POPOVA E.N., STOILOVSKII V.P. (2005). *Zapovedniki Kryma: zapovednoie delo, bioraznoobrazie, ekoobzovaniie*. Chast 1. Geografia. Zapovednoie delo. Botanika. Lesovedeniie. Simferopol: KPA "Ekologija i mir": 241-246. [ПОПОВА Е.Н., СТОЙЛОВСКИЙ В.П. (2005). *Результаты инвентаризации природно-заповедного фонда Одесской области. IV. Парки-памятники садово-паркового искусства местного значения*. *Заповедники Крыма: заповедное дело*,

- биоразнообразии, экообразование. Часть 1. География. Заповедное дело. Ботаника. Лесоведение. Симферополь: КРА "Экология и Мир": 241-246]
- SEREBRIAKOV I.G. (1962). Morfologicheskaia ekologiia rastenii. M., Vysshaia shkola: 378 p. [СЕРЕБРЯКОВ И.Г. (1962). Морфологическая экология растений. М., Высшая школа: 378 с.]
- SHERER V.A., ZELENIANSKAIA N.N. (2013). Aktualne problemy w wspólczesnej nauki. Zbiór raportów naukowych. (28.06.2013–30.06.2013). Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»: 14-23. [ШЕРЕР В.А., ЗЕЛЕНЯНСКАЯ Н.Н. (2013). Исторические и современные аспекты виноградно-питомниководства в Украине. Aktualne problemy w wspólczesnej nauki. Zbiór raportów naukowych. (28.06.2013 - 30.06.2013). Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»: 14-23]
- ТАХТАДЖИАН А.Л. (1978). Floristicheskie oblasti Zemli. L., Nauka: 274 p. [ТАХТАДЖЯН А.Л. (1978). Флористические области Земли. Л., Наука: 274 с.]
- THE IUCN RED LIST of Threatened Species. (2012) – Режим доступу: <http://www.iucnredlist.org>

Рекомендує до друку
Р.П. Мельник

Отримано 04.12.2014

Адреса авторів:

О.М. Попова
Одеський національний університет
імені І.І.Мечникова
вул. Дворянська, 2
Одеса, 65082
Україна
e-mail: e_popova@ukr.net

Authors' addresses:

O.M. Popova
I.I.Mechnikov Odessa National University
2, Dvoryanska str.
Odessa, 65082
Ukraine
e-mail: e_popova@ukr.net

М.М. Артюх
Національний науковий центр
"Інститут виноградарства та виноробства
ім. В.Є.Тайрова
вул.40-річчя Перемоги, 27
пгт Тайрове, Одеса
Овідіопольський р-н
Одеська обл. 65496
Україна
e-mail: botanik8585@mail.ru

M.M. Artjuh
National Scientific Centre
"V.Ye. Tairov Institute of Viticulture and Wine-
making"
27 40 Let Pobedy Str.
Tairovo, Odessa 65496
Ukraine
e-mail: botanik8585@mail.ru